

**До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-12
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77)**

РЕЦЕНЗІЯ

На дисертацію Анісімова Кирила Германовича, підготовлену на тему «Обгорткові ліцензійні договори у цивільному праві та судовій практиці України, США і країн ЄС» та подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право» (Харків, 2023)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. З точки зору наукового аналізу особливості так званих обгорткових ліцензійних договірних відносин становлять тематику, що має не лише теоретичне, однак також і прикладне значення. Специфіка даних відносин полягає у тому, що вони виникають в результаті надання ліцензіаром відповідних дозволів шляхом використання новітніх інформаційних технологій і процесів, а також всесвітньої мережі «Інтернет», як способів передачі виключних майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності ліцензіату.

Сьогодні глобальна діджиталізація багатьох сфер суспільного життя впливає на всі процеси, що відбуваються в цивільному обороті. Ускладнюються механізми укладання домовленостей між сторонами цивільних правовідносин. Відтак, спостерігається поширення саме електронної форми правочинів, що опосередковується відповідними алгоритмами їх вчинення. Поява нових бізнес-моделей обумовлює необхідність визначення правового регулювання відповідних договірних конструкцій, у тому числі і у сфері передачі прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Враховуючи обсяги цифрового контенту, що споживається, зараз користувачам набагато простіше та доречніше отримати разовий або короткостроковий дозвіл на використання твору, аніж

ексклюзивні майнові права на відповідний об'єкт. Звідси виникає потреба у нормуванні швидких та дієвих інструментів отримання дозволу від правоволодільців, а також забезпеченні адекватних механізмів захисту прав останніх від несанкціонованого використання їхніх творів. Складність полягає в тому, що положення цивільного законодавства України передбачають стандартні підходи визначення умов дійсності правочинів. Зокрема, передбачається визнання недійсними ліцензійних договорів у разі, якщо були не дотримані вимоги письмової форми, обов'язкової ідентифікації сторін, неузгодження всіх істотних умов, тощо. Очевидним є факт, що у випадку укладання обгорткових ліцензійних договорів дані правові вимоги не в повній мірі відповідають запитам правовласників та користувачів, що, у свою чергу потребує вироблення нових альтернативних підходів для вирішення сучасних задач, що й зумовлює актуальність вибраної теми дисертаційного дослідження.

Ціла низка питань піднятої тематики залишилась поза увагою. Зокрема до проведення Анісімовим Кирилом Германовичем дисертаційного дослідження, сучасна юридична література не давала відповіді на питання комплексного дослідження теоретичних та практичних аспектів такого правового явища, як обгорткові ліцензійні договори. Як правило, дані відносини розглядалися виключно в межах загальної договірної цивілістичної конструкції ліцензійного договору, або ж не розглядалися взагалі. Відтак, поза увагою наукової спільноти лишалися особливості досліджуваних правочинів, що дають змогу відмежувати їх від суміжних договірних конструкцій, та виокремити специфіку суб'єктного складу, порядку укладання, зміни та розірвання, особливостей відповідальності сторін у випадку порушення умов договору. Ці і низка інших питань залишалась без відповіді.

Таким чином, тематика обгорткового ліцензійного договору має високий рівень актуальності, а одержані результати є у рівній мірі цінними як для юридичної науки, так і для практики правозастосування.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертантом проведено всебічне, комплексне і ґрунтовне наукове дослідження цивілістичної конструкції обгорткових ліцензійних договорів, досліджені правова природа та чинники, що впливали на їх розвиток у закордонному та вітчизняному цивільному обороті, визначені особливості суб'єктного складу та змісту таких договірних відносин, встановлена специфіка їх динамічних аспектів, механізми захисту слабкої сторони та правові наслідки порушення умов договору його учасниками.

Структура роботи є гармонійною, відображає основну спрямованість теоретичного аналізу й забезпечує поступовість наукового дослідження. Структурні елементи дисертації перебувають у логічному зв'язку між собою в рамках єдиного вектору розвитку наукової думки.

Висновки, рекомендації та пропозиції, сформовані в дисертаційній роботі, є в необхідній мірі обґрунтованими, виваженими та достовірними. Умовиводи дисертанта ґрунтуються на глибокому авторському осмисленні великої кількості наукових джерел, актів цивільного законодавства України, США та країн ЄС, а також української та міжнародної судової практики.

Обраний дисертантом ракурс наукового аналізу, дозволив включити до предмету розгляду практично всі дискусійні питання концепції обгорткових ліцензійних договорів та запропонувати авторське бачення шляхів їх вирішення.

Розгляд у межах першого розділу роботи загальнотеоретичних положень щодо обгорткових ліцензійних договорів, їх правової природи та класифікації, а також акцент у другому та третьому розділах на аналізі елементів даних договірних відносин, їх предмету, об'єкту, суб'єктного складу, особливостей укладання, зміни та припинення а також

відповідальності сторін у разі порушення своїх зобов'язань, забезпечив комплексний розгляд предмету дослідження, завершеність наукового аналізу, а також дозволив забезпечити належне обґрунтування висновків дисертанта.

3. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Одержані автором результати дослідження характеризуються високим рівнем наукової новизни та є достовірними. При цьому багато сформованих положень мають абсолютно новий характер. Сюди можна віднести, зокрема висновки автора стосовно комплексного характеру юридичної природи обгорткових ліцензійних договорів. У дисертаційній роботі констатується, що він виражається у трьох основних аспектах: 1) досліджувані договірні конструкції належать до правочинів у сфері інтелектуальної власності, які виступають самостійною групою цивільно-правових договорів; 2) обгорткові ліцензійні договори є саме ліцензійними договорами, а не ліцензіями; 3) досліджувані договори – це договори із спрощеним порядком укладення, що полягає у використанні конструкції договору приєднання.

Заслуговує на увагу розроблена автором класифікація обгорткових ліцензійних договорів та відповідна аргументація, що її основним критерієм є специфіка спрощеного порядку укладення. Відповідно, в межах цього критерію Анісімов Кирило Германович виділяє: коробкові обгорткові ліцензійні договори, клік-обгорткові ліцензійні договори і браузер-обгорткові ліцензійні договори.

Науково важливими є дослідження автором наукових концептів щодо статусних особливостей сторін обгорткових ліцензійних договорів. У роботі аргументовано доводиться, що ліцензіарами можуть бути як первинні, так і вторинні суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав. А також, на прикладі обгорткового ліцензійного договору щодо надання дозволу на використання програмного забезпечення автором доводиться, що ліцензіатом виступає особа, яка є власницею комп'ютера, на який на законних підставах

інстальоване таке ПЗ. У роботі зауважується, що на базі окресленого підходу ідентифікація особи ліцензіата має здійснюватися з певними уточненнями залежно від різновиду обгорткового ліцензійного договору чи від конкретного об'єкта авторського права і (або) суміжних прав. А дистриб'юторів, реселерів та інших партнерів, навпаки пропонується не включати в суб'єктний склад обгорткових ліцензійних договорів, оскільки договори між ними і правоволодільцями лише опосередковують розповсюдження примірників об'єктів авторського права і (або) суміжних прав.

Також не можна не звернути увагу на обґрунтування автора стосовно правового становища ліцензіата, як слабкої сторони обгорткових ліцензійних договорів. На основі цього висновку встановлено, що рівновага між сторонами досліджуваних договорів може бути досягнута: розширенням прав ліцензіата і збільшенням обов'язків ліцензіара; посиленням цивільно-правової відповідальності ліцензіара за невиконання або неналежне виконання договору; обмеженням цивільно-правової відповідальності ліцензіата; встановленням спеціального порядку укладення, зміни та розірвання договору тощо.

У цілому робота пронизана важливими теоретичними і практичними положеннями, висновками і рекомендаціями різного рівня наукової новизни.

4. Наукова і практична цінність одержаних результатів полягає в можливості використання висновків та пропозицій, сформованих у дисертації, в правотворчій діяльності для удосконалення положень чинного законодавства, що регулюють цивільні відносини, пов'язані з наданням дозволів на використання об'єктів права інтелектуальної власності; у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблем, пов'язаних з особливостями ліцензійних договорів; у правозастосовчій діяльності шляхом їх застосування судами при розгляді відповідних категорій справ, адвокатами, нотаріусами та іншими суб'єктами під час здійснення

професійної діяльності і суб'єктами правореалізації; у навчальному процесі під час викладення дисципліни «Цивільне право», при підготовці відповідних методичних та навчальних посібників, а також підручників для студентів вищих навчальних закладів юридичної освіти.

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях. За результатами дослідження автором опубліковано 9 наукових праць з яких 3 наукові статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в періодичному науковому виданні іноземної держави з юридичного напрямку та тези 5 доповідей на науково-практичних конференціях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію згідно з вимогами чинних нормативно-правових актів.

6. Дискусійні положення та зауваження. Не применшуючи теоретичну і практичну цінність одержаних Анісімовим Кирилом Германовичем результатів дослідження, а також глибину і комплексність проведеного аналізу, слід відмітити існування у роботі дискусійних моментів.

1. Дисертант формує висновки стосовно самодостатності цивільно-правової категорії «предмет договору» та недоречності дихотомії понять предмета й об'єкта ліцензійного договору, стверджуючи, що таке розмежування спирається на ототожнення поняття договору із поняттям зобов'язання, як правовідношення. Відтак, у роботі сформульовано визначення предмета обгорткового ліцензійного договору як дозволу на використання об'єкта авторського права і (або) суміжних прав.

Варто зауважити, що дійсно, у науковій цивілістичній літературі відсутня єдність позицій стосовно визначення понять «предмет» та «об'єкт» договору. Часто у редакціях відповідних статей цивільно-правових актів також не відмежовуються дані поняття. Так, наприклад, дійсно, відповідно до статті 760 ЦК України предметом договору найму може бути річ, визначена індивідуальними ознаками. Очевидно, що тут під поняттям «предмет»

договору розуміється те благо, заради якого сторони вчиняють правочин, тобто об'єкт цивільних правовідносин. Натомість, у статті 1109 ЦК України міститься вказівка, що предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, що на момент укладення договору не були чинними. Тобто у даній правовій нормі предмет договору розглядається як певні дії осіб.

З метою подолання відповідної правової колізії варто звернутися до змісту ст. 638. ЦК України, відповідно до якої договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх його істотних умов. При цьому здебільшого мова йде як раз про предмет договору, під яким розуміється власне об'єкт договірних відносин а також ті дії, які сторони мають здійснити на користь одна одної в межах відповідного договірного зобов'язання зобов'язання. Саме тому, убачається доречним формулювання предмета того чи іншого договору виходячи із цього підходу, який водночас знайшов найбільшу підтримку серед наукової спільноти.

Стосовно аргументації автора щодо недоречності дихотомії понять об'єкта та предмета договору виходячи з недоцільності ототожнення понять договору як правочину та як зобов'язання слід зазначити наступне. Убачається, що поняття договору, як єдиного зведеного документу, підписаного його сторонами, або як юридичного факту – правочину не можна протиставляти його поняттю як зобов'язання (правовідношення), тобто як сукупності прав та обов'язків сторін, що складають зміст такого правочину, і викладені в межах певного документу. Отже, характеризуючи договір, як документ, ми підкреслюємо можливість його укладання в письмовій формі, визначаючи договір як правочин, ми констатуємо свідому волю цілеспрямовану дію осіб на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків, а говорячи про договір, як правовідношення, ми фіксуємо наявність домовленості двох або більше сторін, що беруть на себе відповідні обов'язки. Отже, говорити про різницю понять «предмет

зобов'язання» та «предмет правочину» не вбачається можливим враховуючи їхній органічний взаємозв'язок та те, що вони характеризують одне і те саме правове явище.

Таким чином, убачається більш доречним визначати поняття предмету обгорткового ліцензійного договору як певних дій, спрямованих на надання дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

2. У роботі аналізується поняття письмової форми договору та підпису сторони. Відтак, робиться висновок, що вимога письмової форми покликана забезпечити достатню формалізацію й об'єктивне вираження змісту правочину, а підпису – ідентифікацію сторони договору, засвідчення її особистої участі при підписанні і демонстрації згоди із змістом договору. Автор вважає, що представлення даних у письмовій формі може цілком існувати окремо, а вимога щодо дотримання простої письмової форми не має означати вимоги проставлення підписів. Функції підпису при цьому можуть бути виконані шляхом автентифікації сторони договору.

Водночас цей підхід є новаторським і у певній частині суперечить раніше сформованим положенням чинного цивільного законодавства та висновкам, що містяться у науковій цивілістичній літературі. Так, відповідно до статті 207 ЦК України, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (листах, телеграмах, тощо), та якщо він підписаний його стороною (сторонами). Таким чином, відповідно до ч. 2 вказаної правової норми для письмового правочину недостатньо викласти його зміст у відповідному документі з дотриманням існуючих правил правопису та філології. Сформульований текст обов'язково має бути підписаний його стороною (сторонами). При цьому, під підписанням правочину необхідно розуміти скріплення тексту оригінальною позначкою, притаманною лише даній особі. Відповідно до ст. 5 Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі» підпис

означає власноручний підпис або його факсиміле або інше еквівалентне посвідчення автентичності інших засобів. Законами України «Про електронний цифровий підпис» та «Про електронні документи та електронний документообіг» визначаються правовий статус та порядок використання електронного цифрового підпису. Таким чином слідує справедливий висновок, що обов'язковою ознакою письмової форми будь-якого правочину є підпис особи яка його вчиняє, в іншому разі убачається неможливим встановити наявність згоди (акцепту) сторони договору на набуття нею певних прав та покладання на себе відповідних обов'язків.

Відповідно, підтримувана дисертантом позиція убачається спірною та такою, що потребує додаткового дослідження.

3. Також потребує додаткової аргументації висновок автора стосовно того, що функції підпису можуть бути виконані шляхом автентифікації сторони договору, оскільки будь-яка авторизація на відповідному сайті або інші способи індивідуалізації особи (за номером мобільного телефону, банківської картки або ідентифікаційним кодом платника податків) не вважаються власноручним підписом учасника цивільного обороту, виходячи із вищенаведених положень чинного законодавства.

4. У роботі можна було б присвятити більшу увагу окремим питанням способів укладання клік- та браузер – обгорткових ліцензійних договорів, оскільки залишається не зрозумілою позиція автора стосовно форми вказаних правочинів. Скоріш за все мова йде про різні способи ідентифікації особи, яка укладає відповідний договір, а не про різні форми договору. Свідченням існування цивільного договору у письмової формі буде наявність електронного цифрового підпису сторони, а певні прояви поведінки особи, спрямованої на завантаження об'єкту права інтелектуальної власності або отримання дозволу на його використання іншим способом (кліком) буде свідчити про вчинення правочину шляхом здійснення так званих конклюдентних дій. Таким чином у роботі лишається не визначеною різниця

між механізмами укладання клік та браузер обгорткових ліцензійних договорів.

Водночас наведені зауваження і побажання не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Проведена дисертантом робота засвідчує його фахову зрілість, уміння ставити і професійно вирішувати актуальні дослідницькі завдання. Рецензована дисертація є самостійним завершеним комплексним і актуальним дослідженням.

У зв'язку з цим наукова праця Анісімова Кирила Германовича «Обгорткові ліцензійні договори у цивільному праві та судовій практиці України, США і країн ЄС» за змістом відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2022 року № 40, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидатка юридичних наук, доцентка
кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Євгенія ТУПИЦЬКА

